

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПІДРОБКОЮ ДОКУМЕНТІВ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ

EVIDENCE AND PROOF OF THE CIRCUMSTANCES OF COMMITTING CRIMES RELATED TO FORGERY OF DOCUMENTS PROVIDED FOR THE STATE REGISTRATION OF A LEGAL ENTITY AND SOLE PROPRIETORS

Чигрина Г.Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри фінансових розслідувань
Університету державної фіскальної служби України

Метою дослідження є встановлення сукупності обставин, що підлягають доказуванню, аналіз доказів і особливостей їх збирання і використання під час досудового розслідування фактів підробки документів, що надаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців (Стаття 205-1 Кримінального кодексу України) [1].

Ключові слова: документ, доказ, доказування, збирання доказів, використання доказів, кримінальне провадження.

Целью исследования является установление совокупности обстоятельств, подлежащих доказыванию, анализ доказательств и особенностей их собирания и использования во время досудебного расследования фактов подделки документов, предоставляемых для проведения государственной регистрации юридического лица и физических лиц-предпринимателей (статья 205-1 Уголовного кодекса Украины).

Ключевые слова: документ, доказательство, доказывание, собирание доказательств, использование доказательств, уголовное производство.

The purpose of the study is to establish the totality of circumstances that are subject to proof, to analyse evidence and the specifics of their collection and use during pre-trial investigation of the facts of documents' forgery provided for state registration of a legal entity and individuals – entrepreneurs (Article 205-1 of the Criminal Code of Ukraine).

Key words: document, evidence, proof, proving, collection of evidence, use of evidence, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Об'єктом дослідження є злочинна діяльність, пов'язана з підробленням документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців та сукупність правовідносин, які виникають у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, за ознаками злочинів, передбачених ст. 205-1 Кримінального кодексу України (надалі – КК України) [1].

Предметом дослідження є обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, розпочатому за фактами підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), за ознаками злочинів, передбачених ст. 205-1 КК України; узагальнення матеріалів слідчої та судової практики застосування норм кримінального процесуального права, статистичних даних, а також думок вчених та працівників практичних підрозділів щодо проблем досудового розслідування та судового розгляду фактів вчинення злочинів, передбачених зазначеною правовою нормою [1].

Мета – встановлення сукупності обставин, що підлягають доказуванню, аналіз доказів і особливостей їх збирання і використання під час досудового розслідування фактів підробки документів, що надаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців.

Виклад основного матеріалу. Кримінальна відповідальність за підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, передбачена статтею 205-1 КК України, введена в Україні з березня 2014 року з метою вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, ліквідації рейдерських схем, побудованих на недосконалості процедур реєстрації бізнесу та нерухомості, а також унеможливлення вчинення інших злочинів у сфері господарської та службової діяльності [1; 3; 5; 8].

З листопада 2015 року законодавцем, враховуючи рекомендації Європейського Союзу з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації візового режиму, з метою «забезпечення високого рівня оперативної та спеціальної слідчої спроможності правоохоронних органів», була уточнена підслідність органів досудового розслідування і злочини, передбачені ст. 205-1 КК України, віднесені до підслідності слідчих органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (надалі – слідчі податкової міліції) (ч. 3 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) [2; 5]. До цього часу аналогічні дії, залежно від суб'єкта та обставин вчиненого злочину, кваліфікувалися за іншими статтями КК України [1], переважно – ст. 358 (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підро-

блених документів, печаток, штампів) та за ст. 366 (службове підроблення), що підтверджується дискусією практикуючих юристів, розвернутою на сторінках журналу сучасного правника «Український юрист» [8].

Як показує вивчення статистичної звітності за 2015 та 2016 роки, основні показники розслідування злочинів, передбачених ст. 205-1 КК України [1], слідчими підрозділів податкової міліції, – такі:

1) *розпочато кримінальних проваджень*: 2015 р. – 75; 2016 р. – 310;

2) *закінчено досудових розслідувань (кримінальних справ)*: 2015 р. – 34 (45,3%); 2016 р. – 151 (48,7%);

3) *із числа закінчених досудових розслідувань (кримінальних справ)* – направлено до суду з обвинувальним актом: 2015 р. – 29 (85,3%); 2016 р. – 115 (76,6%);

4) *із числа закінчених досудових розслідувань (кримінальних справ)* – закрито на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 (встановлена відсутність події кримінального правопорушення (злочину)) або п. 2 ч. 1 ст. 284 (встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення (злочину)) КПК України: 2015 р. – 4 (11,7%); 2016 р. – 31 (20,5%);

5) *розглянуто кримінальних проваджень судом*: 2015 р. – 12 (41,8%); 2016 р. – 65 (56,5%);

6) *по розглянутих кримінальних провадженнях винесено вироків судом, з яких виправдувальних*: 2015 р. – 12 (100%) (0 – виправдувальних); 2016 р. – 56 (86,6%) (0 – виправдувальних). Вивчення вироків судів та узагальнення практики розслідування злочинів, передбачених ст. 205-1 КК України [1], дає підстави зробити висновки про те, що документи є предметом злочину і основними матеріальними носіями інформації (фактичних даних) про злочинні дії у сфері державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця). Так, наявні документи та інші матеріали не тільки дозволяють слідчому (прокурору) на початковому етапі розслідування, під час внесення відомостей про підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) до Єдиного реєстру досудових розслідувань (надалі – ЄРДР), обґрунтовано визначити попередню правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) КК України (п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України) [2], але й обрати необхідний алгоритм дій на подальшому етапі розслідування. Відсутність документів як предмета вчиненого злочину та неможливість їх віднайти і вилучити унеможливають доказування фактів вчинення підроблення та інших злочинних дій з документами, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) і сприяють уникненню від відповідальності осіб, які вчинили ці злочини. Цей висновок підтверджується кількістю закінчених досудових розслідувань (кримінальних справ): 2015 р. – 34 (45,3%); 2016 р. – 151 (48,7%) – відсоток вирахований як співвідношення розпочатих та закінчених кримінальних проваджень (кримінальних справ) у відповідному році. Крім того, на *заключному* етапі роз-

слідування, в основному, відсутністю документів обумовлене закриття кримінальних проваджень на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 (відсутність події кримінального правопорушення (злочину)) та п. 2 ч. 1 ст. 284 (відсутність у діянні складу кримінального правопорушення (злочину)) КПК України [2]: 2015 р. – 4 (11,7%); 2016 р. – 31 (20,5%) – відсоток вирахований як співвідношення закінчених та закритих кримінальних проваджень (кримінальних справ) у відповідному році. Вивчення матеріалів закритих кримінальних проваджень (кримінальних справ) показало, що в більшості випадків (95% із числа вивчених справ) відомості про підробку документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) до ЄРДР, були внесені передчасно, а зібрані матеріали не давали можливості на початковому етапі розслідування обґрунтовано визначити попередню правову кваліфікацію злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України (п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України) [1; 2].

Отже, враховуючи, що процес розслідування будь-якого злочину умовно можна розділити на три етапи: *початковий, наступний та заключний*, з метою удосконалення методики досудового розслідування фактів підроблення документів, що надаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), нами були виділені та проаналізовані ключові проблеми, які доцільно вирішувати слідчому (прокурору) на кожному із зазначених етапів.

Так, на *початковому етапі* розслідування злочину слідчий (прокурор) повинен чітко уявляти обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, яке він планує розпочати та розслідувати (ст. 91 КПК України) [2]. Крім того, одержавши повідомлення, заяву чи самостійно виявивши з будь-якого джерела обставини, які свідчать про внесення завідомо неправдивих відомостей в документи, що надаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), слідчому (прокурору) необхідно пам'ятати, що диспозиція ст. 205-1 КК України є бланкетною, тобто вимагає від особи, яка розпочинає досудове розслідування, знання не тільки кримінального [1] та кримінального процесуального [2] законодавства, але й законодавства у сфері господарської діяльності [3; 4; 9] та інших нормативно-правових актів [6; 7], які були чинними в період часу, за який виявлені факти підроблення документів, що надаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця).

Таким чином, на *початковому етапі* слідчому (прокурору) необхідно з'ясувати (ст. 91; 214 КПК України) [2]:

1) *чи мала місце подія злочину* (тобто чи мало місце внесення в документи, що надаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), завідомо неправдивих відомостей. При цьому доцільно враховувати, що відповідно до змісту пункту 4 статті 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізич-

них осіб-підприємців та громадських формувань» [3] державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (далі – державна реєстрація) – це:

1) офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту *створення* або *припинення* юридичної особи;

2) засвідчення факту *набуття* або *позбавлення статусу підприємця* фізичною особою;

3) *зміни відомостей*, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, про юридичну особу та фізичну особу-підприємця;

4) проведення інших реєстраційних дій, передбачених зазначеним Законом.

Таким чином, з викладеного можна зробити висновки, про те, що:

1) по-перше, під державною реєстрацією необхідно розуміти не тільки дії, пов'язані зі створенням чи припиненням юридичної особи (фізичної особи-підприємця), але й будь-які реєстраційні дії, пов'язані зі зміною відомостей про юридичну особу (фізичну особу-підприємця), які вже містяться в Єдиному державному реєстрі щодо цієї особи;

2) по-друге, диспозицією статті 205-1 КК України [1] встановлена кримінальна відповідальність за підроблення документів, що надаються для проведення державної реєстрації *юридичної особи (фізичної особи-підприємця)*. За підробку документів, що надаються для проведення державної реєстрації *громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи*, кримінальна відповідальність не передбачена.

2. *Час та місце вчинення злочину* (визначаючи час та місце вчинення злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, слідчий (прокурор), на нашу думку, повинен керуватися положеннями частини 2 статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [3] про те, що будь-які реєстраційні дії, пов'язані із внесенням чи зі зміною раніше внесених відомостей про юридичну особу (фізичну особу-підприємця), проводяться:

1) *на підставі документів, поданих у паперовій формі*, незалежно від місця знаходження юридичної чи фізичної особи в межах Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя;

2) *на підставі документів, поданих в електронній формі*, незалежно від місця знаходження юридичної чи фізичної особи в межах України.

При цьому, за рішенням Міністерства юстиції України, державна реєстрація на підставі документів, поданих у паперовій формі, може проводитися в межах декількох адміністративно-територіальних одиниць.

Враховуючи викладене, можна зробити висновки, про те, що:

1) по-перше, *часом вчинення злочину буде дата подачі заявником підроблених документів* для проведення державної реєстрації будь-яких дій, пов'язаних із реєстрацією юридичної особи (фізичної особи-підприємця) чи зі зміною відомостей про

уже зареєстровану юридичну особу (фізичну особу-підприємця). Дата подачі документів фіксується не тільки державним реєстратором чи комп'ютером (у разі подачі документів в електронній формі), але й самим заявником зазначається в заяві. При цьому години та хвилини на кваліфікацію злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, не впливають;

2) по-друге, враховуючи, що законодавець дозволяє державну реєстрацію юридичних осіб (фізичних осіб-підприємців) та зміну відомостей про вже зареєстровану юридичну особу (фізичну особу-підприємця) на підставі документів, поданих в електронній формі, місце *фактичної подачі документів* не впливає на кваліфікацію злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України;

3) по-третє, територіально *місцем вчинення злочину* доцільно вважати *фактичне* місце знаходження та перебування на податковому обліку юридичної особи (фізичної особи-підприємця), щодо якої виявлено фактичне внесення завідомо неправдивих відомостей в документи, які надані для проведення державної реєстрації будь-яких дій (тобто дій, пов'язаних із реєстрацією чи зі зміною відомостей про таку юридичну особу (фізичну особу-підприємця), які вже містяться в Єдиному державному реєстрі щодо цієї особи). Встановлення таким чином місця вчинення злочину, на нашу думку, дозволить правильно визначити юрисдикцію територіального слідчого підрозділу податкової міліції та ефективно, в розумні строки, провести досудове розслідування (ст. 218 КПК України) [2].

3. *Спосіб вчинення злочину* доказывается з урахуванням того, що у диспозиції ст. 205-1 КК України [1] законодавець визначає два основних способи вчинення злочину:

1) *внесення в документи*, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, завідомо неправдивих відомостей;

2) *умисне подання* для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця *документів, які містять завідомо неправдиві відомості*.

При цьому необхідно пам'ятати, що:

1) завідомо неправдиві відомості можуть вноситись як у документи, пов'язані з реєстрацією, так і в документи, пов'язані зі зміною будь-яких відомостей про юридичну особу (фізичну особу-підприємця), які вже містяться в Єдиному державному реєстрі щодо цієї особи;

2) умисно можуть подаватись документи, які містять завідомо неправдиві відомості про юридичну особу (фізичну особу-підприємця), як пов'язані з реєстрацією такої особи, так і пов'язані зі зміною будь-яких відомостей, які вже містяться в Єдиному державному реєстрі щодо цієї особи.

4. Під час досудового розслідування необхідно *встановити особу (осіб)*, яка внесла завідомо неправдиві відомості в документи, пов'язані з реєстрацією та/чи у документи, пов'язані зі зміною будь-яких відомостей про юридичну особу (фізичну особу-під-

приємця), які вже містяться в Єдиному державному реєстрі, та/чи умисно подала документи, які містять завідомо неправдиві відомості, з метою проведення реєстрації та/чи зміни будь-яких відомостей про юридичну особу (фізичну особу-підприємця), які вже містяться в Єдиному державному реєстрі.

5. *Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину*: вчинення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) повторно та/або за попередньою змовою групою осіб; підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) та/чи подання для такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості службовою особою з використанням свого службового становища.

6. *Обставини, що характеризують особу (осіб)*, яка внесла завідомо неправдиві відомості до документів та/чи подала для реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) документи, які містять завідомо неправдиві відомості. 7. Перелік майна та розмір коштів, які підлягають арешту у зв'язку із вчиненим злочином.

Враховуючи викладені типові обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, розпочатою за фактом вчинення злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, пропонуємо *перелік матеріалів*, достатніх для попередньої правової кваліфікації цієї категорії злочинів та прийняття рішення про внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (надалі – ЄРДР) на *початковому* етапі розслідування.

1. Копії/оригінали підроблених документів, які були подані для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця).

2. Висновки за результатами попереднього експертного дослідження щодо підтвердження факту підроблення документів (внесення в документи, які були подані для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), завідомо неправдивих відомостей – встановлення фактів підробки реквізитів документів, печаток, штампів тощо).

3. *Заява (повідомлення)* про виявлення факту (фактів) внесення в документи, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), та/чи подання таких документів для проведення державної реєстрації (заява (повідомлення) може бути у формі офіційного листа державного реєстратора, юридичної особи чи контролюючого органу; рапорту слідчого чи працівника оперативного підрозділу; заяви фізичної особи до яких додаються (чи не додаються) підроблені документи та інші матеріали, які підтверджують виявлені факти підроблення документів).

4. *Пояснення/рапорти фахівців* (державних реєстраторів; службових осіб та/чи власників юридичної особи; ревізорів, аудиторів, фахівців у сфері комп'ютерних технологій, слідчих, співробітників оперативних підрозділів тощо), які виявили факти

підроблення документів, що подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) та/чи подання таких документів для проведення державної реєстрації щодо обставин виявлення (та/чи вилучення) ними підроблених документів.

Після початку кримінального провадження, залежно від слідчої ситуації, підроблені документи можуть бути виявлені та вилучені під час проведення таких процесуальних дій, як тимчасовий доступ, обшук та огляд місця події. *Тимчасовий доступ до документів* із метою їх вилучення буде ефективним та результативним:

1) за місцем реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) – в державного реєстратора;

2) за місцем обліку платника податків – у територіальних органах Державної фіскальної служби України (надалі – ДФС України);

3) у банківських установах – за місцем відкриття та обслуговування клієнтських рахунків, а *обшук та огляд місця події* – за місцем фактичного знаходження юридичної особи, проживання фізичних осіб, які є власниками та/чи службовими особами юридичної особи та фізичних осіб-підприємців.

Допити фізичних осіб, які внесли в документи завідомо неправдиві відомості та/чи подали для державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) документи, які містять завідомо неправдиві відомості, без пред'явлення підроблених документів та висновків експерта щодо способу їх підроблення – недоцільні та малоефективні.

Лише після виявлення всіх обставин вчиненого злочину, перевірки можливих версій і зібрання необхідних доказів у кримінальному провадженні приймається рішення про завершення розслідування.

Узагальнення слідчої та судової практики дозволило нам рекомендувати типовий перелік процесуальних джерел доказів та інших матеріалів, достатніх для закінчення, в розумні строки досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України.

1. *Речові докази* (підроблені документи, які були подані для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця)).

2. *Висновки експертів* щодо підтвердження факту підроблення документів (внесення в документи, які були подані для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), завідомо неправдивих відомостей: встановлення фактів підроблення реквізитів документів, печаток, штампів тощо).

3. *Показання фізичних осіб* (свідків, підозрюваних, спеціалістів) щодо фактів внесення в документи, які були подані для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), завідомо неправдивих відомостей.

4. *Документи, які характеризують особу підозрюваного* (підозрюваних) (у т.ч. накази про призначення (звільнення) та посадові інструкції, якщо підроблення вчинено службовою особою; характеристики, копія паспорта, копії вироків суду (за наявності судимості);

довідки про психічний та фізичний стан (висновки судово-психіатричної експертизи підозрюваного (в разі її проведення під час розслідування)), документи, які підтверджують наявне у власності підозрюваного рухоме та нерухоме майно, грошові кошти та інші зібрані під час розслідування документи).

Висновки. Пропонуємо також загальні методичні рекомендації, які дозволять ефективно, в розумні строки, здійснити досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 205-1 КК України.

1. Внесення в документи, які були подані для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця), завідомо неправдивих відомостей здебільшого виявляється:

1) державним реєстратором під час державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця);

2) ревізорами ДФС під час перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців) реального сектора економіки;

3) суб'єктами підприємницької діяльності (юридичними особами) реального сектора економіки, яким завдана шкода незаконними діями зареєстрованих із використанням підроблених документів юридичних осіб (фізичних осіб-підприємців).

2. Попередня правова кваліфікація дій за ознаками злочинів, передбачених ст. 205-1 КК України, неможлива без наявності підроблених документів, які фактично були подані державному реєстратору для проведення державної реєстрації юридичної

особи (фізичної особи-підприємця) та попереднього експертного дослідження таких документів (п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України).

3. Першочергові процесуальні дії (тимчасовий доступ до документів; обшук; огляд місця події) повинні бути спрямовані на встановлення місця знаходження та вилучення документів, які фактично були подані для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) та комп'ютерної техніки, яка могла використовуватися з метою виготовлення таких документів (внесення в документи завідомо неправдивих відомостей).

4. Основними експертизами, які можна призначати в кримінальному провадженні, є: технічна експертиза документів; почеркознавча експертиза; дактилоскопічна експертиза; комп'ютерно-технічна експертиза.

5. Допити фізичних осіб доцільно проводити з використанням підроблених документів, які фактично були подані для проведення державної реєстрації юридичної особи (фізичної особи-підприємця) та висновків експертів.

6. Під час обшуку та огляду місця події ефективним є застосування відеозапису.

7. До проведення процесуальних дій доцільно залучати фахівців підрозділів, які виявили порушення (державних реєстраторів, ревізорів-інспекторів, співробітників оперативних підрозділів, фахівців у сфері комп'ютерних технологій), та експертів-криміналістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : [Електронний ресурс] : Закон України: Кодекс: від 13.04.2012 № 4651-VI (із змінами і доповненнями) – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/2341-14>. – Назва з екрану. (Дата звернення 01.10.2017 року).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України : Кодекс: від 13.04.2012 № 4651-VI (із змінами і доповненнями) – Електрон. дан. (1 файл) – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрану. (Дата звернення 01.10.2017 року).

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс] : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV (із змінами і доповненнями) – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/755-15>. – Назва з екрану. (Дата звернення 03.10.2017 року).

4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. – Електрон. дан. (1 файл) – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/page>. – Назва з екрану. (Дата звернення 03.10.2017 року).

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування [Електронний ресурс] : Закон України від 10.11.2015 № 771-VIII – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/771-19/paran9#n9> – Назва з екрану. (Дата звернення 03.10.2017 року).

6. Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи [Електронний ресурс]: наказ Міністерства юстиції України (Мінюст України) від 09.02.2016 № 359/5 (із змінами і доповненнями). (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 09.02.2016 за № 200/28330 09) – Електрон. дан. (1 файл) – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0200-16>. – Назва з екрану. (Дата звернення 03.10.2017 року).

7. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 (із змінами і доповненнями) – Електрон. дан. (1 файл) – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF/paran23#n23> – Назва з екрану. (Дата звернення 02.10.2017 року).

8. Богатир В. Законодавство: Захоплюючі новели [Текст] / В. Богатир // Український юрист – журнал сучасного правника №01-02 Січень-Лютий 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurist.ua/?article/607> (дата звернення 02.10.2017 року).

9. Господарський кодекс України: Закон України : Кодекс: від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 03.10.2017 року).